

«малютки», «тигро-негри». Наприклад: «А мені вже дуже скучно за своїми дикими неграми...» [4, с.29 – 30], «Як негрики поживають?» [4, с.52], «Негриків ще раз цілую! Прощайте, негреньята!» [4, с.54], «Луцям недавно писала і ждатиму від них відповіді» [4, с.99], «Усіх пуциків поцілуй за мене» [4, с.109], «Спасибі і тобі, і папі, що ради мене пустили з дому на свята моїх гусів» [5, с.40], «Тигриків і папу цілую широмо» [4, с.95], «Цілую тебе міцно, і шучиків теж, і папу» [4, с.217], «Цілую міцно тебе і папу і малюток (найдовшу малютку те хоч вона завжди в'ється при тому)» [5, с.300], «Поцілуй від мене папу, коли він ще дома, усіх тигрів-негрів і Катерину Осипівну» [4, с.80].

Пишучи високим стилем, Леся Українка називає своїх родичів збірними назвами – «гетьманство», «громадянство». Використання таких найменувань-звертань було у сім'ї Косачів родинною традицією: «Твій лист із портретами одержала вчора. «Гетьманство» вийшло добре...» [4, с.98], «Міцно цілую тебе і папу, коли він в Києві, і все наше громадянство» [5, с.34].

Отже, в одній площині творчих здобутків Лесі Українки – чудових поем, драматичних творів, лірики, статей – знаходиться її багатогранна епістолярна спадщина, яка глибоко і точно віддзеркалила загадкову й величну постать письменниці, високий світ її душі, поривань і звершень. Листи Лесі Українки свідчать про її орієнтацію на народне мовлення українців, про вміння використовувати традиції мовленнєвого етикету інших народів, про неповторну індивідуальну манеру письма. Таким чином, мовна особистість Лесі Українки сформувалась не тільки завдяки високій майстерності у художній творчості, а й завдяки індивідуально-авторському трактуванню епістолярію своєї епохи.

Матеріали листування Лесі Українки можуть бути з успіхом використані у контексті подальших досліджень ролі і місця епістолярного стилю в лексико-семантичній системі мови.

Джерела та література:

1. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. / П. С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368 с.
2. Ермоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Ермоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор; за ред. С. Я. Ермоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2003. – 464 с.
4. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 10. – 542 с.
5. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 11. – 478 с.
6. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 12. – 694 с.
7. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
8. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.
9. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. В. Яшенкова. – К. : Академія, 2010. – 312 с.

Крижановська Н.

УДК 82-31:821-161.2

ВПЛИВ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Постмодернізм, зародившись у ХХ столітті як світоглядно-мистецький напрям, набуває актуальності у процесі розвитку української історичної романістики ХХІ століття. Перш за все дане явище зумовлене суспільно-історичними умовами: падінням Радянського Союзу і побудовою суверенної державності. Вітчизняна дослідниця постмодернізму Тамара Гундорова зазначає, що початок постмодернізму припав на постстоталітарний період розвитку української літератури, «себто період змін парадигм художнього мислення, способів письма й ідеологем, і позначився на характері сприйняття, формування, а також адаптації цієї художньої системи на національному ґрунті» [3, с. 69].

Сьогодні внутрішній стан українця, його самоусвідомлення себе в новій державі певною мірою зближує його зі станом індивіда на Заході – тотальна втома, розчарованість, непевність. «У такому сенсі постмодерний світ має пряму дотичність до України, – зауважує Я.Поліщук, – а для письменника відкривається перспектива осягнення та вираження постмодерного світогляду загального скепсису, гри, розчарованості та зневіреності» [14, с. 7].

Оскільки постмодернізм пропагує ідеї вільнодумства, незалежності, полістилістичності, заперечує раціоналізм у пізнанні світу, відкидає будь-які авторитети, літератори у ХХІ столітті все частіше звертаються до його художніх особливостей. Це пояснюється тим, що в умовах національно-культурного відродження уможливилось нове аналітично-художнє осмислення політично заангажованих фактів з минулого.

В українській літературі ХХІ століття все частіше простежується вплив постмодерністських тенденцій на розвиток історичних романів.

Питання постмодернізму розглядають у своїх працях сучасні дослідники С. Андрусів, Є. Баран, Т. Гундорова, Т. Денисова, Н. Зборовська, О. Ільницький, Марта Коваль, Л. Лавринович, М. Павлишин, В. Пахаренко, Я. Поліщук, Р. Семків, С. Русова; при цьому ряд вітчизняних науковців (Ігор Кравченко, Олена Логвиненко, Оксана Пахльовська, Сергій Квіт та ін.) активно критикують його [1-9].

Зазначимо, що досьогодні комплексного аналізу здебільшого зазнавали твори 1990-х рр. ХХ століття таких авторів як Юрій Андрухович, Андрій Бондар, Віктор Неборак, Сергій Жадан, Володимир Цибулько, Оксана Забужко, Василь Кожелянко.

На сьогодні вплив постмодерністських тенденцій на історичний роман ХХІ століття залишається недостатньо дослідженим. Якщо досі піднімалися питання виявлення загальних особливостей постмодернізму в літературі у різних жанрах та стилях, то в даній статті здійснюється пошук характерних рис постмодернізму в сучасних історичних романах та окреслюється їх вплив на формування цього жанрового різновиду.

Мета статті – виявити вплив постмодерністських тенденцій на розвиток українського історичного роману ХХІ століття на прикладі історичних романів «Срібний павук» В. Кожелянка, «Записки українського самашедшого» Ліни Костенко, «Із сьомого дна» Я. Бакалця та Я. Яріша.

Постмодерністи на межі ХХ-ХХІ століть у своїх художніх доробках проголошують, що навколишнє середовище, Всесвіт не можна раціонально осягнути. Вони втрачають віру у вище значення людського існування і вважають, що сенс людського буття не є предметно вичерпним або моносемантичним, а змінюється внаслідок різних інтерпретацій. Така тенденція спостерігається в історичних романах В. Кожелянка, Ліни Костенко, Я. Бакалця і Я. Яріша та ін.

Однією з особливостей постмодернізму є своєрідне ставлення до історії. Оскільки його представники проголошують неоднозначність художніх текстів, можливість знаходження в них різних значень, їх множинного прочитання читачем, то вони впевнені, що у різні історичні епохи події, що відбувалися у минулому, можуть набувати різних інтерпретацій, залежно від соціально-політичних умов розвитку та нової історичної епохи.

Однією з особливостей українських історичних романів ХХІ ст., зокрема В. Кожелянка, Ліни Костенко, Я. Бакалця і Я. Яріша та ін., є наявність у них постмодерністського ставлення до історії. Це проявляється передовсім у тому, що в них можна почути різні голоси, знайти альтернативний погляд на історичні події, що значно відрізняється від традиційного. Нерідко в межах одного твору зустрічаються різні погляди на сприйняття історичних фактів, і навіть «перекручування» чи «нове прочитання» історичних документів та інтерпретація подій. Історичний аспект в історичних постмодерністських романах зазвичай реалізує декоративну і сюжетнотворчу функції.

Аналізуючи творчість українських постмодерністів, вітчизняна дослідниця Лілія Лавринович доходить висновку, що українському постмодернізму притаманні такі риси: втрата віри у вищий сенс людського існування; заперечення пізнавальності світу, релятивізм; розгубленість індивіда перед власною екзистенцією; погляд на повсякденну дійсність як на театр абсурду; орієнтація на ідеологічну незаангажованість; поглиблена рефлексивність; іронічність та самоіронічність; епатажність; інтертекстуальність; діалогізм, амбівалентність; елітарність [12, с. 401].

За визначенням К. Брук-Роуз основними рисами історичного постмодерністського роману є «гіперреалізм, майже наукова фактична точність; сюжетно і концепто-творчий характер; гра симуларків, чужих цитат (інтертекстуальність); імітація, це попри згаданий гіперреалізм; сприяння постмодерністській грі з читачем і текстом» [11, с. 6].

Вказані елементи знаходимо в історичному романі В. Д. Кожелянка «Срібний павук», де автор розповідає про життя чернівецьких шукачів Караля Штефанчука і Гельмута Гартля у передвоєнний період 1939 році. Але В. Д. Кожелянко не акцентує увагу на історичній характеристиці часового проміжку (Західна Україна у 1938 – 1939 рр.), а використовує його як декоративний, сюжетнотворчий елемент. Крім того, автор застосовує прийом еkleктики. Історія духовного ордена змальовується епізодично з використанням запозичених літературних текстів, що дозволяє авторові «нанизувати» розповіді про аксасинів, катар, Французьку революцію, біблійні історії. В. Кожелянко комбінує історизм з фантастичністю (що розкривається у зображенні двох сюжетних ліній: буденне життя Караля і Гельмута й історія духовного ордена, який є своєрідною давньою реліквією), створюючи за його словами «альтернативну історію». Звернення до міфологізму як одна з тенденцій постмодернізму розкривається в міфологемі про тридцять срібних монет, за які Іуда продав Ісуса.

У романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» авторка актуалізує численні інтертекстуальні зв'язки (найчастіше використовує цитати М. В. Гоголя). У центрі роману буденне життя «середньостатистичного» тридцятип'ятилітнього програміста, для характеристики якого підходять слова Т. Гундорової: «То маскуєшся, то прориваєшся до любові, то блукаючи лабіринтами чужих цитат, постмодерний герой освоює своє власне Я, «що звільнилося від себе й потерпає за іншого, - це також мовби витання в нерішучості, мовби “еросче” самої вічності й незабутні повернення тотожного до самого себе» [3, с. 105].

Множинність і мікроструктурність, властиві постмодернізму, проявляються у творі тим, що ядро тексту розбивається на «молекулодні» сучасного політико- й інформаційнозабрудненого суспільства. Так постмодерністський текст вступає у процес незупинного кліткового поділу, завдяки чому продукується множинність можливих його прочитань.

Постмодерністи в літературі нерідко звертаються до проблем буденності, в яких дуже часто домінує певний дисбаланс або дисгармонія, спричинені сучасними умовами розвитку демократичного, постколоніального суспільства, як наприклад у згаданому вище романі Ліни Костенко. Таке звертання до

проблем повсякденності анулює межі між високим і низьким мистецтвом, виникає своєрідний плюралізм у творчості.

Крім того, Ліна Костенко, зображуючи будні пересічного громадянина, звертається до гіперреалістичності. Так, історичні події (вбивство журналіста Гонгадзе, Помаранчева революція, повсякденні природні та інші катастрофи) нанизуються на нитку життя головного персонажа, перетворюючи історичний роман у роман-хроніку. Слід також відзначити, що у романі простежується постмодерний художній конфлікт «людина-система», внаслідок якого людина кориться соціально-суспільним законам, втрачаючи власну індивідуальність.

У цілому, проблеми нівеляції людини, маргінального світовідчуття, відхилення від норми і взагалі розмитості будь-яких норм, характерні для постмодернізму, набули актуалізації в романі Ліни Костенко.

Вплив постмодерністських тенденцій на розвиток українських історичних романів ХХІ століття простежується у реалізації симбіозу «зла» і «влади», які за певних суспільно-політичних умов стають закономірною частиною людського буття. Як за часів козаччини (роман Я.Бакалець і Я.Яріш «Із сьомого дна»), так і в ХХІ столітті (роман «Записки українського самашедшого» Л.Костенко), влада своєю діяльністю руйнує ідеали суспільства, позбавляючи його тим самим віри в абсолютну істину.

В історичному романі Я.Бакалець і Я.Яріш «Із сьомого дна» зображення історичної доби Руїни відбувається через створення і поєднання трансцендентного і реального світів. Сюрреалізм, характерний постмодернізму, виявляється в цьому романі у зображенні потойбічних сил: Лиха, Біди, Недолі, які з'являються на землі після сильної грози. Їхня місія полягає в тому, щоб знищити козацтво, дістати якнайбільше козацьких душ до пекла. Звертаючись до людських слабкостей (блуд, користолобство, заздрість тощо), вони штовхають людей на братовбивство. Як бачимо, знаходячись під впливом постмодернізму, Я.Яріш і Я.Бакалець по-новому прочитують історичну добу Руїни, тим самим ліквідовуючи функціональне навантаження історичного роману – формування ідеалів на прикладах історичних постатей.

Висновок. Таким чином традиційний історичний роман у ХХІ столітті набуває певної трансформації внаслідок впливу постмодерністських тенденцій, в результаті чого спостерігається втрата ідеологічного спрямування твору, відсутність романтизованого персонажа, натомість читач знайомиться з пересічним учасником буднів. У традиційному історичному романі можна простежити гіперреалістичність, яка межує з «альтернативною історією», замість ідеологічних питань розглядаються повсякденні проблеми.

Отже, вплив постмодернізму на розвиток сучасного українського історичного роману є закономірним наслідком як історично-політичних умов життя суспільства, так і необхідністю ідейно-філософської системи. Постмодернізм забезпечує розкриття художньої проблематики історичних романів сучасності за рахунок: інтертекстуальності, мікроструктурності, ірраціоналізму і філософії вторинності тексту.

Джерела та література:

1. Бакалець Я. Із сьомого дна / Я. Бакалець, Я. Яріш; передм. Г. Пагутяк. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 400 с.
2. Баран С. Обрії літературного 2000-го / С. Баран // Кур'єр Кривбасу. – 1999. – С. 110-117.
3. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 265 с.
4. Зборовська Н. Літературний процес і завдання критики / Н. Зборовська // Слово і Час. – 2004. – № 4. – С. 3-7.
5. Іздрік С. Туга за несправжнім / С. Іздрік // Плерома. – 1996. – № 1-2. – С. 24-33.
6. Кожелянко В. Срібний павук / В. Кожелянко. – Львів : Кальварія, 2004. – 89 с.
7. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури / Л. Костенко // Літературна Україна. – 1991. – № 7. – С. 23-26.
8. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Л. Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 416 с.
9. Лавринович Л. Б. Постмодернізм в українській, польській та російській прозі: типологія образу-персонажа : [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 / Л. Б. Лавринович. – Тернопіль : Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2002. – 20 с. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/5261.html>
10. Павлишин М. Українська культура з погляду постмодернізму / М. Павлишин // Сучасність. – 1993. – № 12. – С. 55-62.
11. Пахаренко В. Постмодерн / В. Пахаренко // Всесвітня література. – 2002. – № 5-6. – С. 3-7.
12. Ференц Н. С. Основи літературознавства : [Електронний ресурс] : підруч. / Н. С. Ференц. – К. : Знання, 2011. – 431 с. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/11200611/literatura/postmodernizm#633>
13. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза. Постмодерний період : навч. посіб. / Р. Б. Харчук. – К. : Академія, 2011. – 248 с.
14. Поліщук Я. Постмодерна пропозиція і сучасна література / Я. Поліщук // Вісник Львівського університету. Серія : Філологія. – 2004. – Вип. 33. – Ч. 1. – С. 3-12.